

*Михалків Христина
Науковий керівник – доц. Бородица Світлана*

ПСИХОЛОГІЗМ РАНИХ НОВЕЛ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА

У статті проаналізовано художні засоби психологізації в раних новелах Валерія Шевчука, за допомогою яких автор майстерно зображає емоції, почуття, характер персонажів, увиразнює неповторність їхнього внутрішнього світу. Доведено: авторську індивідуальність письменника виявляє у зображенні психологічних та екзистенційних станів головних героїв.

Ключові слова: психологізм, екзистенціалізм, образ персонажа, характер.

Постановка проблеми. Валерій Шевчук – знакова постать в історії української літератури другої половини ХХ століття. Він – автор нового жанрового різновиду роману – фольклорно-міфологічного, химерних оповідань, психологічних новел і повістей, що вражають як дослідників його творчості, так і читачів.

Майже всі твори письменника, незалежно від жанру, тематики, проблематики, перейняті мотивами абсурдності реального життя, самотності особистості, її відчуження від дисгармонійного зовнішнього світу. Тому в нашій статті зацентровано увагу на раних психологічних новелах автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Валерія Шевчука є об'єктом дослідження багатьох літературознавців у різноманітних аспектах: Л. Тарнашинської («Художня галактика Валерія Шевчука»), Р. Горнятко-Шумилович («Проза Валерія Шевчука: традиційне і новаторське»), Н. Зборовської («Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури»), Н. Городнюк («Знаки необарокової культури у творчості Валерія Шевчука: компаративні аспекти») та ін.

Власне на психологічний аспект малої прози письменника звертає увагу Л. Тарнашинська. Так, у монографії «Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти» дослідниця зазначає, що Валерій Шевчук «творив елітарну літературу» вірячи, що прийде час і на неї, що насамперед така проза – психологічно-людинознавча – може бути зрозумілою в світі, вивести українську літературу на світові обшари» [4, с. 150].

Професор М. Ткачук у ґрунтовному дослідженні «Українська література ХХ століття» відзначає психологізм та екзистенційний характер новел Валерія Шевчука: «Характер своїх персонажів автор змальовував крізь призму конкретної екзистенції кожної особи, з її неповторним світом почуттів і переживань. Внутрішні конфлікти, які відбуваються в душі героя, боротьба з самим собою, зі своєю роздвоєністю, нерішучістю чи легкодухістю. Його герої відчують себе відчуженими від антигуманного світ, з його бюрократичними й нормовано – уніфікованими приписами, з трафаретною моделлю життєдіння» [5, с. 518].

Виявлення раніше невіршених частин проблеми. Новаторство Валерія Шевчука-новеліста, вважаємо, полягає саме в жанрових, стильових, поетикальних особливостях психологізму його малої прози. Оскільки психологізм раних новел Валерія Шевчука є недостатньо дослідженим, то в нашій статті визначено різноманітні засоби творення психологізму в його художніх текстах, а також авторську специфіку індивідуалізації персонажів.

Постановка завдання: охарактеризувати основні психологічні засоби творення персонажів-характерів; простежити в новелістичних текстах письменника психологічне буття головних героїв через їхній внутрішній світ.

Виклад основного матеріалу. Валерій Шевчук – автор збірок новел «Серед тижня» (1967) та «Вечір святої осені» (1969), які мають яскраво виражений психологічний характер. У цих текстах для вияву авторської індивідуальності і змалювання неповторності особистості, її думок, почуттів, переживань, письменник залучає різні прийоми психологізму: художні деталі (зовнішні, портретні), опис та аналіз внутрішнього світу (внутрішній монолог, сни і візії, внутрішні конфлікти, роздвоєність особистості), зовнішні вияви душевного стану персонажа (жести, міміка, дії).

Валерій Шевчук, за словами М. Ткачука, «створює ряд героїв-екзистенціалістів, які гостро переживають різноманітні екзистенціальні ситуації, стани: самотності, страху, відчаю, любові, смерті. Часто персонажі новел письменника перебувають у самотності, відчують себе відчужено в антигуманному світі» [6, с. 519]. Так, у першій новелі «Барви осіннього саду» збірки «Серед тижня» автор зображує юнака Івана, котрий тікає з дому через батьків, котрі наполягають на його необхідності здобути вищу освіту. Він відчуває себе самотнім, ніким не зрозумілим, адже прагне збагнути свої життєві межі та власні можливості. Автор вводить у текст художню деталь – сад, з одного боку, пов'язаний з руйнацією батьківських сподівань на освіту і виховання сина, з іншого – з відчуженням хлопця від батьківської хати й родини. Водночас сад символізує рух внутрішнього життя людини (стан переходу і невизначеності/невпевненості). Головний персонаж дуже любить спостерігати за ним, за його буйним цвітінням. Тепер він знову приїжджає додому, щоб помилуватися садом, набутися на «малій батьківщині», адже його зовсім скоро заберуть інші люди.

У новелі «Вечір святої осені» перед читачем теж постає образ саду, що виражає внутрішній настрій головного героя, його душевний стан – сумніви, тривогу, невпевненість – як результат внутрішньої роздвоєності. Персонаж відчуває внутрішню кризу, ознаками якої є осінні, а отже, мінорні настрої – журба, ностальгія, тривожне очікування чогось. Він відчуває страх перед великим світом, що постає перед ним, а відтак породжує хаос його думок і почуттів: «Вікно виходить в сад, і зараз, восени, за ним хилиться жовте майво, жовтий хаос кольору і чорнота гілок. Дві стежки – одна до хвіртки, друга в глибину саду – вкриті листям... В його сколошкану голову приходять кольори осені» [6, с. 374].

У новелах Валерій Шевчук майстерно відтворює душевні переживання персонажів за допомогою портретних деталей. Яскравим прикладом цього є новела «Батюшка», де автор зображує гірку самотність, тугу, печаль, відчуженість старого священника, котрий залишається на одинці зі своєю вірою та церквою. Для зображення такого екзистенційного стану людини письменник використовує портретну деталь – очі. Саме вони традиційно віддзеркалюють душу людини: «Вицвілі очі священника вже загорялися чорним, потойбічним світлом...» [6, с. 339]; «Його очі оберталися на два чорні вогнища, можна спопеліти, потрапивши в ті вогнища» [6, с. 339]; «Довго дивився на темну постать, яка обходила калюжі, подригуючи, наче кішка, то однією, то другою ногою, і погляд його знову налився чорнотою» [6, с. 343]; «Священник дивився на сторожа уважними очима: в них починала накопати чорнота, од якої колело в душі» [6, с. 343]; «Він повільно опустився на коліна і підвів угору голову. А з очей полився чорний вогонь. У тому вогні попеліли й сутінь погано освітленого приміщення, і стіни з намальованими постатями колишніх богів, і весь наповнений нескінченним спаданням голубуватих краплинок світ» [6, с. 343-344]. У цих цитатах простежуємо градацію чорного кольору в очах священника, засвідчуючи стрімке наростання емоційної напруги аж до кульмінаційного «вибуху» внутрішнього ества.

Гірку самотність, печаль, тугу відчуває головний персонаж твору «Десять кілометрів мовчання». Хлопець працює листоношею далеко від рідного дому, в суворому північному краї – Заполяр'ї. Він міркує про світ, місце людини в ньому, про духовні цінності (звичаї, любов, віру). Це породжує психологічні рефлексії, глибокі стани самопереживання листоноші. Головний персонаж думками лине в Україну, яка манить красою мальовничої природи, домашньою запашною їжею і найкращими у світі людьми.

У новелістиці письменник уміло відтворює тісний зв'язок людини з природою. Вона часто є виразником цілком протилежних емоційних станів персонажів: від душевної рівноваги до відчуття самотності, жалю і навіть відчаю. Митцеві важливо осмислити і віднайти шляхи досягнення внутрішньої гармонії, якої так прагнуть його персонажі. Єднання навколишнього світу з їхнім внутрішнім світом у багатьох новелах Валерія Шевчука прочитуємо як домінуючий психологічний засіб характеристики чи самохарактеристики особистості. У новелі «Жовте листя в липні» головний персонаж любить тишу, спокій, самотність. Дуже часто він сідає в крісло і дивиться на вулицю, де «падає жовте листя акацій... Це пробуджує змішані почуття, я дивлюсь на цю ніжну, трохи печальну карусель листя і мені хочеться зануритися в неї всією душею» [6, с. 307]. Натомість Халимончук із новели «Проти вікон» опинився проїздом у рідному Житомирі, де панує весна, навіюючи щасливі спогади про дитинство, знайомство з дружиною. Тільки в сонячні дні хлопчик – головний герой новели «Леви» ходить у «небуденні гостини» на зустріч із левами. Як ми зазначали вище, краса природи милує око

Івана, персонажа новели «Барви осіннього саду», котрий приїжджає додому заради розкішного саду. У новелі «Долина джерел» автор зображує екзистенційний стан молодого робітника, який після важкої роботи їде за межі міста, де перебуває у повній гармонії з природою. Її посилює відчуття присутності красивої дівчини, що дуже йому подобається.

Таким чином, природа у новелах Валерія Шевчука – не лише тло для розкриття внутрішнього буття людини, але часто й повноцінний персонаж, співприсутній у структурі авторського тексту. Вона уособлює душевний стан персонажів, не завжди спокійний і гармонійний, навпаки – відтворює їхню самотність, душевну роздвоєність, як, наприклад, у новелі «Батюшка», адже безперервні дощі, болотяне місиво посилюють у старого священника відчуття богопокинутості, почуття гіркоти та жалю, і він поступово зневірюється в людях. Через тривалу негоду, страшне бездоріжжя церква пустує, отець у розпачі промовляє: «Я останній віруючий на цій землі...» [6, с. 339].

Висновки. Валерія Шевчука вважаємо талановитим майстром психологічної прози. Письменник тонко відчуває своїх персонажів, глибоко проникає в їхні душі завдяки довершеному відтворенню внутрішнього світу, змальовуючи самотність, страх, відчай сучасної людини. Він часто зображує її легкодухою, несміливою, відкинутою рідними, друзями, світом, тому вона закономірно відчуває абсурдність буття. Проте, незважаючи на це, його персонажі прагнуть пізнати себе, власні можливості, захищають свій життєвий вибір, свободу, самостверджуються. Відтак можемо говорити про екзистенційну модель персонажа у новелах Валерія Шевчука.

Накреслення перспектив подальших розвідок у цьому напрямку. У дослідженні творчості Валерія Шевчука крізь призму психологізму перспективним вважаємо аналіз основних мотивів, домінантних образів у художній картині світу ранніх новел митця. Це, на нашу думку, сприятиме комплексному підходу до вивчення новелістики письменника.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зборовська Н. Код української літератури. Проект психоісторії новітньої української літератури. Київ: Академвидав, 2006. 502 с.
2. Маноха І. П. Психологія потаємного «Я». Київ: Поліграфкнига, 2001. 448 с.
3. Січкач О. М. Форми, прийоми та засоби втілення психологізму в українській літературі (спроба системного аналізу). Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. 2010. № 4. С. 35-43.
4. Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво: профілі на тлі покоління: історико-літературний та поетикальний аспекти: монографія / наук. ред. М. Г. Жулинський. Київ: Смолоскип, 2010. 632 с.
5. Ткачук М. Українська література ХХ століття: монографія. Тернопіль: Медобори, 2014. 608 с.
6. Шевчук В. Барви осіннього саду. Київ: Дніпро, 1986. 488 с.

*Гарасим Юлія
Науковий керівник – доц. Штонь Олена*

ГРАМАТИЧНА КАТЕГОРИЗАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ РОМАНІВ МАКСА КІДРУКА «НЕ ОЗИРАЙСЯ І МОВЧИ», «ДОКИ СВІТЛО НЕ ЗГАСНЕ НАЗАВЖДИ»

На сучасному етапі розвитку української фразеології проблема класифікації та систематизації ФО не втрачає своєї актуальності. Теоретичні засади класифікації фразеологізмів висвітлено у працях Л. Булаховського, Л. Авксентьєва, В. Ужченка, Л. Скрипник, М. Алефіренка, Г. Їжакевича, В. Кононенко, О. Юрченка та ін.

У художніх текстах фразеологічні одиниці використовуються для інтенсифікації зображуваного. Як підкреслює М. Яцьків, у літературних творах українських митців вони виступають виразними репрезентантами народнопоетичної стихії з давніх-давен [5, с. 258]. Не є винятком і сучасні українські письменники, зокрема Макс Кідрук. Незважаючи на те, що мова творів письменника привертає увагу мовознавців та літературознавців, вивчення структури та категоризації фразеологічного багатства його романів ще не було предметом ґрунтовних лінгвостилістичних студій. Саме це і зумовлює актуальність обраної теми.